

litiske historier, er der et par gode numre at hente til samlingen i Bladts bog.

H. P. Clausen

J. O. Krag & K. B. Andersen: Kamp og fornyelse. Socialdemokratiets indsats i dansk politik 1955-71. (Fremad, 1971). 403 s.

Bogen er udgivet i anledning af Socialdemokratiets 100-års jubilæum og knytter sig til tre-bindsværket »En bygning vi rejser« uden dog at følge den samme disposition og redaktionelle linie. Den er navnlig i endnu højere grad ren Christiansborghistorie, næsten ligefrem ministerhistorie.

Det første par hundrede sider er skrevet af Krag, resten af K. B. Andersen. Foruden snævert at holde sig til Folketinget, er det også karakteristisk for begge afsnit, at de to cand. polit.'er kun i ringe grad medtager baggrunden, de grundlæggende økonomiske forhold, ligesom ideologiske strømninger og brydninger, som der også var inden for kredsen af folketingsocialdemokrater, heller ikke er med. Hvad man i øvrigt savner af partiets historie må her lades uomtalt; undertitlen afstikker, hvad man kan forlange.

Der er en væsentlig forskel på de to afsnit, idet Krags i store passager har erindringerne karakter, mens K. B. Andersen – trods sin medleven – i højere grad skriver som iagttageren. At Krag skildrer en meget fjernere periode er vel også medvirkende til, at der i hans afsnit ofte er nogen større åbenhed end i det følgende; dette gælder navnlig i spørgsmål om regeringsdannelse og ministerudnævnelser.

Trods forskellene er der alligevel et helhedspræg over bogen. Den har

mere villet fastholde de socialdemokratiske politikeres standpunkter og indsats, end den har villet give en egentlig analyse; begge forfatterne indsigt, viden og betydelige skribentevner kunne nok ellers på disse områder have tilført den historisk-politiske litteratur en væsentlig berigelse. Nu står bogen som en nyttig oversigt tilføjet ikke helt få oplysninger af stor kildeværdi. I begge egenskaber vil den sikkert blive flittigt benyttet.

Vagn Dybdahl

Henning Bregnsbo: Kampen om skolelovene af 1958. En studie i interesseorganisationers politiske aktivitet. Odense University Studies in History and Social Sciences; Vol. 4. (Odense University Press, 1971). 238 s.

A. R. Schacht: En praktisk mellem-skole. Bidrag til en skolereforms historie. Selskabet for dansk skolehistorie. (Gad, 1971). 157 s.

Interessen for studiet af skoleproblemer både i et aktuelt og i et historisk perspektiv er støt voksende i disse år. Vi oversvømmes af en pjece- og pamfletlitteratur af stærkt blandet kvalitet om skolens forhold. Oprettelsen af det skolehistoriske institut ved Danmarks Lærerhøjskole, hvorfra den første disputats er på vej mod forsvar, og dannelsen af Selskabet for dansk Skolehistorie med publikationen Årbog for dansk Skolehistorie er blot et par af flere vidnesbyrd om, at en seriøs, videnskabelig interesse nu er rettet mod det skolehistoriske område. Antagelig er det forbud om, at danske forskere er ved at ruste sig til at tage del i den omfattende samfundsvidenskabelige og historiske udforskning af skolens problemer, som længe har været i gang i andre lande.

Et par af de seneste bidrag til den nyere danske skolehistorie har det til fælles, at de behandler sider af det udviklingsforløb, som fandt en foreløbig afslutning med vedtagelsen af skolelovene i 1958. Forskellen mellem dem ligger i, at den ene koncentrerer sig om de politiske, den anden om de pædagogiske elementer i udviklingen.

Lektor Henning Bregnsbo har med sin skildring af kampen om skolelovene af 1958 villet analysere det politiske spil, der gik forud for vedtagelsen af lovene, navnlig for så vidt angår lærerorganisationernes aktivitet. Derved har han på forhånd sat ganske snævre grænser for sin fremstilling, og det er grunden til, at arbejdet i visse henseender må karakteriseres som vellykket, mens det i andre må betegnes som temmelig utilfredsstillende.

Bogens kvalitet ligger i, at den for første gang giver en samlet og omfattende beskrivelse af hele det udviklede, politiske forløb, der begyndte ved krigens slutning, og som førte frem til vedtagelsen af lovene i maj 1958. Bortset fra enkelte lærebøger – Aksel H. Nellemann: *Den danske skoles historie*, 1966, bør her nævnes, med honnør – er vor litteratur ynkelig fattig på ordentlige, moderne oversigter over den danske skoles udvikling. Ret beset er det beskæmmende, at den eneste anvendelige, brede fremstilling er skrevet af en englænder. Det er Willis Dixon: *Education in Denmark*, u. å. (1958), og man kan gætte på, at F. C. Kaalund-Jørgensens bistand er en af forudsætningerne for, at en udlænding har kunnet give en så indforstået skildring af det danske skolevæsens udvikling.

For fremtiden vil det imidlertid ikke være vanskeligt at skaffe stof,

når man vil give en oversigt over den danske skolepolitik i efterkrigstiden frem til 1958. Materialet kan hentes hos Bregnsbo.

Han har brugt partiernes protokoller, lærerorganisationernes interne papirer, aviser og tidsskrifter samt hele det publicerede stof om folketingets behandling af skolelovene. Dette kildemateriale har han suppleret med interviews med en række af aktørerne, både politikere og organisationsfolk, og han har dermed været i stand til at kortlægge og beskrive alle faserne i det politiske spil.

Det fremgår med al ønskelig tydelighed, at resultatet i 1958 må karakteriseres som en sejr over lærerorganisationerne for de politikere, der havde sluttet et skolelovsforlig. Organisationernes samlede front til forsvar for den bestående skolestruktur kunne ikke holde. Det er utvivlsomt rigtigt, når Bregnsbo ser en vigtig forudsætning for dette resultat deri, at de skolepolitiske aktive i venstre i 1955 fik partiet til at fremsætte et skolelovsforslag, der brød med den gamle struktur.

Betydningen heraf ser man, når man følger Henning Bregnsbos beskrivelse af situationen i partierne venstre og det konservative folkeparti, navnlig efter dannelsen af trekantregeringen i 1957. Bregnsbo har her kunnet støtte sig på den ganske udførlige konservative partiprotokol, og det fremgår af den, at man i den konservative folketingsgruppe mente at have begrundet håb om, at venstre ville springe fra forliget med socialdemokraterne og de radikale og gøre skolelovenes skæbne usikker.

Dette håb støttede sig på viden om spændingen i venstres gruppe, hvor en fløj med Erik Eriksen som den mest fremtrædende prioriterede oppositionspolitikken sammen med de

konservative højere end en samlet løsning af skolspørgsmålene. Venstres deltagelse i et forlig om skolen kunne under visse omstændigheder betragtes som et ikke uvæsentligt brud på den konsekvente VK-politik, som Erik Eriksen og Poul Sørensen førte.

Her overfor stod i venstre en gruppe med det, Bregnsbo kalder specialpolitiske synspunkter i modsætning til Erik Eriksens universalpolitiske holdning. Poul Hartling var efter sit valg til folketinget i 1957 leder af den forhandlende fløj i venstre, og før den tid havde han udefra øvet afgørende indflydelse på venstres skolepolitik. Han havde ansvaret for venstres forslag i 1955, og han stod bag venstres tilnærmelse til socialdemokratiet og de radikale i skolesagen. I efteråret 1956 refererede formanden for Danmarks Realskoleforening en venstrepolitiker for følgende udtalelse: »... Jørgen (Jørgensen) og Hartling sidder jo og regner og finder ud af noget, og Bomholt står parat med pennen til at underskrive, hvad de to herrer kan enes om, så jeg ved ikke, hvad det kan ende med«. Det udtrykker ganske udmærket situationen op til foråret 1957.

Formodentlig havde det gavnet klarheden, om Bregnsbo havde anvendt lidt andre udtryk end de hjemmestrikkede 'universalpolitisk' og 'specialpolitisk' om de to fløje i venstre. Uenigheden gik ikke på substansen i skolepolitikken, som der var om ikke fuld så dog udstrakt enighed om i partiet. Skellet gik mellem dem, der i skolepolitikken lagde størst vægt på det parlamentariske hensyn til oppositionspartneren og dem, der fremhævede den interesse, venstre måtte have i at sikre en skolereform i overensstemmelse med partiets grundsynspunkter og med tydelige fordele for landdistrikterne.

I den sammenhæng bliver Poul Hartlings optræden interessant, fordi han så stærkt plæderede for den sidstnævnte holdning. Det vil være alt for dristigt ud fra den senere politiske udvikling mellem venstre, konservative og radikale at slutte, at en kursændring allerede i 1957/58 foresvævede Hartling. Men man skal lægge mærke til, at han så tydeligt prioriterede interessefaktoren højere end den parlamentariske faktor og dermed åbnede for en anden konstellation i skolspørgsmålet end den, Erik Eriksens taktisk betingede snævre samarbejde med det konservative folkeparti ellers indicerede. Det er baggrunden for, at Poul Sørensen fandt Hartlings adfærd helt uforståelig.

Man har hævdet, at Hartlings stædige arbejde i skolesagen var med til at sikre hans valg til Erik Eriksens efterfølger. Meget taler for den opfattelse. Om dem, der valgte ham, gjorde det for at fremme den linie, han derefter fulgte, kan ikke efterprøves her. Men det er givet, at der retrospektivt kan trækkes en linie fra Hartlings holdning i skolepolitikken over Svanninge-talen til den videre udvikling i venstres forhold til det radikale venstre og de konservative.

At Hartlings synspunkt kunne sejre i 1957/58 hænger som nævnt sammen med, at venstre så tidligt havde vovet sig ud med et forslag, som det var svært at løbe fra. Det gav Erik Eriksen-fløjen snævre bevægelsesmuligheder.

Dette hænger igen sammen med et andet specifikt træk ved det skolepolitiske forløb op til 1958, som Bregnsbo rigtigt har understreget: Enkeltpersoner spillede en meget stor rolle i forløbet. Bregnsbo er her mest optaget af at vise, hvilken personlig indflydelse de tre undervisningsministre, Hartvig Frisch, Julius Bomholt og

Jørgen Jørgensen har øvet på forløbet, fordi han ligesom vil uddrage noget generelt om ministres adfærd. Der ved får han ikke tilstrækkeligt fremhævet, hvor afgørende det personlige element i politikken i virkeligheden var for skolespørgsmålenes skæbne.

Det er helt tydeligt, at skolesagen i meget lang tid i betydeligt omfang håndteredes af enkeltpersoner med stærk interesse for sagen og tilstrækkelig anseelse i deres respektive partier til, at man ikke bagefter kunne se helt bort fra deres resultater. Det gjaldt Bomholt i socialdemokratiet, Jørgen Jørgensen hos de radikale og Hartling i venstre, og for hans vedkommende også før han kom i folketinget. Skolepolitikken betragtedes som disse politikeres og nogle få andres domæne, og da spørgsmålene befandt sig ret lavt på den almenpolitiske interesse- og konfliktskala, kunne de nå langt på egen hånd med planer og aftaler.

Da først almenpolitiske og snævrere parlamentariske hensyn omsider begyndte at gøre sig gældende, viste det sig, at man var bundet et meget langt stykke vej af det, enkeltpersonerne havde fået lov at gøre. Kun de konservative, som ikke havde haft en aktiv skolepolitiker med ideer, han ville realisere, var da ubundet, men havde ikke noget at bruge friheden til.

På lignende måde spillede det i den sidste fase af forhandlingerne en rolle, at Stinus Nielsen var formand for Danmarks Lærerforening. Han ønskede forliget med politikerne, og det fik indflydelse på den linie, DLF valgte. At han til mange utilfredse kollegers irritation personligt afleverede DLF's endelige accept til Jørgen Jørgensen i Lejre er vel det bedste udtryk for, hvad hans mål havde været i kampen om skolen.

Her er et fundamentalt træk ved det politiske spil om skolelovene i 1958. I den forbindelse viser det sig, at begrebet »politisering«, som Bregnsbo i lighed med så mange andre i disse år har lånt af svenske, teoretiske politologer, er et alt for groft instrument til at analysere konkrete politiske situationer som den, der her er tale om. Det er ganske uden interesse at få fastslået politiseringstidspunktet, d. v. s. det tidspunkt, da partierne tager en sag op i deres propaganda. Langt væsentligere er det at karakterisere de vilkår, hvorunder en sag behandles, og den prioritet, den på et givet tidspunkt har eller kan få i et partis samlede vurdering af de sager, der er oppe.

Man kan i enkelte tilfælde, som det allerede er antydnet, fristes til en diskussion med forfatteren af hans vurderinger og synspunkter. Her og der savner man det fulde perspektiv i fremstillingen. Det gælder f. eks. i den vigtige fremhæven af den vægt, Jørgen Jørgensen lagde på at få venstre med, hvorved Danmarks Lærerforening fik ekstraordinært gode betingelser for at øve indflydelse.

Her havde man gerne set tydeliggjort, hvad der var Jørgen Jørgensens helt konkrete interesse heri, bortset fra det naturlige ønske om det bredest mulige forlig om skolen. Jørgen Jørgensen havde brug for venstre til at hindre en udvidelse af undervisningspligten til 8 år, hvad han var en stærk modstander af. Socialdemokratiet gik ind for en udvidelse af undervisningspligten, og også i det radikale venstre havde tanken tilhængere, omend det lykkedes Jørgen Jørgensen at dæmpe modstanderne af hans politik, da denne flyttedes fra det personlige over på partiplanet. Tilmed gik de konservative, da de først bekendte kulør, ind for en udvidelse af undervis-

ningspligten, men da var det for sent, for venstre var gået ind i realitetsforhandlinger om en skolelov med de to andre partier. Jørgen Jørgensen havde således god brug for venstre til at sikre den skolepolitiske linie, han selv gik ind for.

Disse kommentarer til bogens fremstilling af det skolepolitiske forløb skal ikke forklejne den uomtvistelige værdi, der ligger i dens udtømmende beskrivelse af det politiske spil, der foregik organisationerne og partierne imellem i skolespørgsmålet i 50'erne. Når arbejdet alligevel må siges i en vis forstand at være mislykket, skyldes det, at Henning Bregnsbo – ganske vist noget halvhjertet – har sigtet videre. Han har i undertitlen kaldt sin bog: »En studie i interesseorganisationers politiske aktivitet«. Men den læser, der venter at finde bidrag til dette emne af mere generel karakter, vil skuffes.

Bregnsbo indleder bogen med en kort karakteristik af lovgivningsprocessen som en kommunikationsproces, hvor han i øvrigt er tilfreds med at referere en del af de kommunikationsteoretiske synspunkter på anden hånd. Men dette tilløb til en model anvendes overhovedet ikke i resten af fremstillingen og kunne uden skade have været sparet.

Værre er imidlertid, at Bregnsbo ikke udnytter de muligheder, emnet giver til en lille smule systematisk at samle information om interesseorganisationers adfærd. Det er rigtigt, som han selv skriver, at vi på dette felt mangler meget, og han havde faktisk haft muligheden for at fylde lidt af hullet ud. Desværre følger han slet ikke selv helt oplagte problemstillinger op.

Når det nu er åbenlyst, at også på organisationssiden spiller enkeltpersoner en stor rolle, havde det været

spændende at få en analyse af relationen mellem personlig indflydelse og organisationsbestemt adfærd. Er der grænser for den personlige indflydelse, og hvor gik de i så fald i denne sag?

Der savnes også en systematisk drøftelse af, hvad der overhovedet gav de involverede organisationer politisk indflydelse, og hvad der i det hele taget betinger en interesseorganisations styrke og svagheit. Vi får end ikke en ordentlig samlet beskrivelse af de enkelte organisationers struktur, størrelse, tekniske apparat, og hvad der ellers kunne tænkes at indgå i et mål af deres politiske styrke. Der findes oplysninger herom, men spredt rundt i bogen.

Det samme gælder for det vigtige stof, der fremlægges om, hvad det indre sammenhold og hensynet til at opretholde en organisations troværdighed udadtil, betyder for organisationsledernes opfattelse af deres handlemuligheder. Netop på dette felt havde Bregnsbo haft gode chancer for at trække interessante ting ud af sit stof, men han udnytter ikke chancerne til bunds. Han har heller ikke set det særlige perspektiv, det behandlede emne har m. h. t. interaktionen mellem interesseorganisationer. Vi har i skolespørgsmålet et sjældent eksempel på en koalition mellem organisationer med forskellige interesser, og det kunne der formentlig komme en hel del interessante iagttagelser ud af. Bogens undertitel kunne i hvert fald uden vanskelighed have fået et indhold at dække over.

Også i en anden henseende er bogen for snæver, men det skal forfatteren ikke uden videre lastes for. Når man vælger en synsvinkel som den, Bregnsbo har skrevet ud fra, giver man afkald på at skildre de videre samfundsmæssige sammenhænge i po-

litikken. Man bortskærer den samfundsmæssige baggrund for de synspunkter, der brydes, og man ser bort fra de samfundsmæssige konsekvenser af de beslutninger, der træffes. Politik bliver i stort omfang et spil uden substans.

Det er en legitim begrænsning, men spørgsmålet er, om man ikke skærer for meget bort. I hvert fald er det tydeligt, at kendskab til substansen i skolepolitikken er en af forudsætningerne for at forstå de muligheder, der eksisterede for at få venstre med til et forlig på trods af de parlamentariske hensyn, der kunne tale imod for partiet. I den fase af kampen om skolelovene, hvor forudsætningerne for resultatet i den sidste fase skabes, er indholdet i skolepolitikken helt afgørende.

Bregnsbo gør i sit afsluttende kapitel opmærksom på tre af de grundsynspunkter, der gik gennem skoledebatten: det elite-orienterede, det socialt udlignende og det grundtvigske. Der kunne peges på andre, men det afgørende er, at hermed angives nogle af de spørgsmål, der må tages op, når problematikken omkring skoleloven af 1958 skal behandles fyldestgørende. Bregnsbo har arbejdet i et hjørne af emnet, men en stor og spændende opgave står tilbage.

Læser man fhv. skoleinspektør A. R. Schachts erindringsbog om den praktiske mellemskole, får man et indtryk af de sociale og pædagogiske faktorer, der hører med i behandlingen af emnet. Schacht var en af de pionerer, der i 1930'erne og 40'erne arbejdede energisk på at give den praktiske mellemskole form og indhold som et alternativ til eksamensmellemskolen. Skoleloven af 1937 blev for ham og hans arbejdsfæller en skuffelse, fordi den eksamensfri mellemskole, der da etableredes, ikke

ville kunne blive et effektivt modstykke til eksamensskolen. Forsøgsarbejdet var ikke langt nok fremme til, at der kunne gives den nye skoleform det rigtige indhold overalt, og reformen i 1937 blev i virkeligheden en hemsko for det frugtbare, pædagogiske udviklingsarbejde, der var i gang. Den fri mellemskoles fiasko kom til at påvirke bedømmelsen af arbejds-skolefolkenes bestræbelser.

Schacht var med i det pædagogiske reformarbejde i mellemkrigstiden helt fra begyndelsen. Han deltog således i de meget omtalte Vanløse-forsøg, der begyndte i 1924, og han var med i forsøgsundervisningen ved det københavnske skolevæsen i 1930'erne. I 1934 vandt han en af priserne for besvarelsen af en prisopgave med titlen: »Hvad kan den københavnske kommuneskole gøre for at forberede eleverne til det praktiske erhvervsliv?«. Det er derfor af betydelig interesse, hvad han kan fortælle om ideerne bag forsøgene og modstanden imod dem.

Desuden er bogen af værdi, fordi den giver perspektiv til de pædagogiske tanker, der nu er ved at blive allemandseje, og som nye generationer i de sidste årtier har brøstet sig af at have opdaget. Schacht kan vise dem, at det højst er en genopdagelse. De (navnlig tyske) pionerer, der i 20'erne talte arbejdsskolens sag, havde hele det register, der præger den moderne debat: skolens autoritet skulle afskaffes til fordel for et samspil mellem individer, der beskæftigede sig frit og hver på sin måde; vidtgående hensyn til elevernes individualitet; undervisningen skulle bygge på det størst mulige arbejdsfællesskab, dels mellem eleverne indbyrdes, dels mellem eleverne og lærerne; o. s. v.

Disse og andre pædagogiske tanker dukkede op igen ved slutningen af 2.

verdenskrig, og Schacht giver gode bidrag til de drøftelser, der da fandt sted med reference til Frit Danmarks lærergruppe og på den rundbordskonference, Hartvig Frisch arrangerede. Her begynder den debat, som til sidst førte frem til loven af 1958. Med udgangspunkt i Schachts betragtninger må man unægtelig stille det spørgsmål: Hvad blev der af de pædagogiske tanker i den politiske kamp om skolen? Der ligger en vigtig forskningsopgave i at besvare det spørgsmål.

Karakteristisk nok finder Schacht ikke folkeskoleloven af 1958 tilfredsstillende. Han havde hellere set en struktur med udelt skole de første 6 år og derefter en tre-årig trestrengt mellemskole (en studiebetonet, en handelsbetonet og en håndværksbetonet) og derefter de videre uddannelser, realklasser, gymnasium og erhvervsskoler. Det er forståeligt ud fra den tradition, Schacht repræsenterede m. h. t. at udvikle den eksamensfri mellemskole.

Nu er den faktiske struktur efter 1958-loven jo blevet den udelte skole, og det spændende er, hvordan de pædagogiske tanker, Schacht og hans ligesindede holdt vedlige i deres utrættelige forsøgsarbejde, kommer til at fungere i denne skole. Schachts bog er af interesse for alle, der interesserer sig for dette problem og for alle dem, der er sat til at løse det.

H. P. Clausen

Historiske huse i det gamle København. (Nationalmuseet, 1972). 252 sider.

Bevaringsplan for Ebeltoft. (Nationalmuseet, 1970). 43 sider.

På forskellig måde er hovedstaden behandlet som arkitekturby i mange bøger og afhandlinger, i monogra-

fier eller sammenfattende artikler. I denne bog gives der en oversigt over alle huse i det gamle København af arkitektonisk værdi med hovedvægten på tiden indtil empiren. Ved et historisk hus vil man umiddelbart forstå en bygning, hvor der er foregået en historisk begivenhed, eller hvis ejer har været en historisk bekendt mand, der har præget det. Herom er der ikke tale. Det er udelukkende stilhistoriske kriterier, som har afgjort, om en bygning skulle optages på listen, og kirker og slotte er udeladt, de første formodentlig med den begrundelse, at de fyldestgørende er beskrevet i samlingsværket Danmarks Kirker. Heller ikke rådhus og andre offentlige bygninger findes anført.

Registranten er ikke en bevaringsplan, men det vil alligevel være naturligt at sammenligne den med bevaringsplanen for Ebeltoft. Modsætningen er slående og ville være blevet endnu større, hvis også brandtaksationens summer var anført. I den sidste by møder man det østjyske bindingsværk i en lokal udformning, i København har man at gøre med bygninger af landets bedste arkitekter eller andre, der mere eller mindre er påvirket af dem. Selv om meget er bevaret begge steder, må man dog være klar over, at kun en lille del af fortidens huse er tilbage, men endnu kan man f. eks. i Magstræde i København finde en gade, der giver et indtryk af den borgerlige side af enevældens kongelige residensstad, ligesom Ebeltoft viser det 18. århundredes lille købstad i stagnation eller tilbagegang.

I begge bøger er der samlet et stort materiale som udgangspunkt for videre studier, og begge rejser nye problemer. Der er skrevet meget for at gøre opmærksom på værdierne, de danske købstæder ejer i deres huse,